

Matematika v proměnách věků. V

Vlastimil Macháček

Vzpomínka na studia

In: Martina Bečvářová (editor); Jindřich Bečvář (editor): Matematika v proměnách věků. V. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2007. pp. 182–184.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400894>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

VZPOMÍNKA NA STUDIA

VLASTIMIL MACHÁČEK

Můj zájem o studium matematiky vzbudil do jisté míry negativní podnět. V pohnuté době podzimu roku 1938 jsem byl v tercii libeňského reálného gymnázia. Někdy v listopadu k nám byl přeložen profesor Adámek a měl nás – díky uprchlické vlně z okupovaného pohraničí – třídu s 65 žáky, klasifikovat z matematiky. Zadal proto školní písemku s několika terciálními úlohami. Do té doby jsem míval vždy z matematiky výbornou, někdy chvalitebnou, a tak ode mne mnozí opisovali. V této „osudové“ písemce jsem udělal řadu chyb, které někteří spolužáci opsali. Po opravení písemek přečetl profesor Adámek jména těch, kteří dostali nedostatečnou, s tím, že po přezkoušení nám všem dá „špajsku“ (tj. *dostatečnou s napomínáním k větší péli*) nebo nedostatečnou. Při přezkoušování u tabule jsem přišel na řadu asi jako čtvrtý a nedořešenou úlohu jsem dopočítal. Profesor Adámek mi pak zadal ještě další úlohu, jejíž text si do dneška pamatuji: *Je dán poměr délek hran a délka tělesové úhlopříčky kvádru. Vypočítejte jeho povrch.* Úlohu jsem v pohodě vyřešil a profesor Adámek můj výkon ocenil slovy: *Tak s tebou to zkusím, tobě tu čtyřku dám!* Těmito slovy však urazil mou třináctiletou dušičku a od té doby jsem se z trucu začal učit matematiku; přitom jsem si vzpomněl na ideál svého otce stát se učitelem. Můj zájem o druhý obor – deskriptivní geometrii – se probudil až v sextě, kdy jsem tento volitelný předmět zvládal bez potíží (výuka fyziky a chemie mne nijak nezaujala). Záliba v deskriptivní geometrii měla své dva prameny: jednak jsem se celkem dobře naučil rýsovat, jednak nás v kvartě neobyčejně zajímavým způsobem učil rýsování (po staru řečeno *průmětnictví*) Ferdinand Veselý zvaný Brouček, který později přednášel matematiku na Vysoké škole obchodní.

Tehdejší vyučování matematice na našem gymnáziu mělo mírně řečeno propedeutický charakter. Podle osnov platných koncem války jsme tímto způsobem probírali i jakýsi kurs diferenciálního a integrálního počtu, což nám nesmírně ulehčilo pochopení přednášek z matematické analýzy v počátečních semestrech studia matematiky na tehdejší přírodovědecké fakultě UK. S tímto „gymnaziálně“ pojatým přístupem k matematice jsem se připravoval na svou první zkoušku u profesora Vojtěcha Jarníka v mimořádném letním semestru roku 1945 (tento semestr probíhal od června do září). Ze zvědavosti jsem se šel „podívat“ na zkoušku dříve přihlášených kolegů. Milan Pišl, který později působil jako profesor na ČVUT, začal studovat již roku 1939 před uzavřením českých vysokých škol; byl nám zkušeným a dobrým rádcem. Vyšel od zkoušky z *posloupností a řad* u profesora Jarníka, popisoval její průběh a uváděl, které důkazy profesor Jarník vyžadoval. Užasl jsem, že se zkouší i důkazy, což se nikdy na gymnáziu nestávalo, a odebral jsem se domů důkazy učit.

K přihlášce ke státním zkouškám byla předepsána tzv. státní kolokvia a absolvování určitého počtu semestrů, nikoli však jednotlivé přednášky. Já sám, nemaje představ o způsobu studia, jsem si v prvním semestru zapsal celkem 46 hodin přednášek, cvičení a proseminářů, takže po vyvěšení rozvrhu se mi řada z nich překrývala. Dnešní organizace studia se postupně vytvářela až po roce 1953.

U I. státní zkoušky nás zkoušeli prof. Vojtěch Jarník z matematické analýzy, prof. Vladimír Kořínek z algebry a prof. Bohumil Bydžovský nebo prof. Václav Hlavatý z analytické geometrie. Pojetí této disciplíny se aspoň pro nás projevovalo v zapisování výpočtů. Já jsem proseminář z analytické geometrie absolvoval u profesora Bydžovského, který velmi pečlivě vypisoval všechny výpočty, zatímco profesor Hlavatý maximálně využíval tzv. sumačních symbolů. Protože jsem byl zkoušen u státnice profesorem Hlavatým, musel jsem své „rozvedené“ výpočty „překládat“ do sumační symboliky; nakonec jsem však od něho dostal dvojku. Bylo to 13. března 1947 dopoledne v budově Komise pro učitelství na gymnáziích v Břehové ulici v Praze 2.

Ke zkoušce jsem byl vypsán až na odpoledne, již dopoledne jsem se však zvědavě šel podívat, jak zkoušení probíhá. Po jedenácté hodině vyšel ze zkušební místnosti profesor Hlavatý, uviděl mne a hned vyzval ke vstupu. Oponoval jsem, že jsem vypsán až na odpoledne. Profesor Hlavatý mou námitku odbyl: *Já mám přiděl vyčerpán, tak jen pojďte, jistě budete odpovídat tak hezky, jako jste mluvil na schůzi.* Narážel na předvolební schůzi na fakultě, kde jsem cosi „moudrého“ pronesl. V té době jsem byl v sociální demokracii a profesor Hlavatý poslancem za národní socialisty.

Profesor Hlavatý však měl vždy smysl pro humor – třeba i satirický. Od kolegyně Ivy Šimáčkové (později Rohlíčkové) mám potvrzenu autentičnost této příhody:²

Profesor Hlavatý zpravidla nepřednášel a raději zadával referáty ze své učebnice *Projektivní geometrie I*, jedné z mála studijních knih, které byly tak brzy po válce vydány. Jednou, když měl mít referát kolega Ladislav Koubek, dostavil se na přednášku jen profesor Hlavatý a Iva Šimáčková, která navrhla, že by se přednáška měla zrušit. Profesor Hlavatý to odmítl slovy *tres faciunt collegium* a začal přednášet sám. Iva se ohlédla a třetího neviděla. Profesor Hlavatý ihned podal jasné vysvětlení: *Jsme tu my dva a Pán Bůh je všude!* Ale jindy chyběli ze sedmi účastníků semináře dva posluchači; to už profesor Hlavatý seminář nevedl, aby to těm dvěma nepřítomným nechybělo.

Kolega Koubek měl referát z *Projektivní geometrie I* profesora Hlavatého. Po uvedení jedné věty prohlásil, že nedovede provést její důkaz. Profesor Hlavatý se ho pokusil provést sám, ale nezdařilo se mu to. Proto prohlásil: *Nerad to dělám, ale podívám se do své učebnice.* Tam však stálo: *Zcela jasný důkaz přenechávám pili laskavého čtenáře.*

Profesor Kořínek ve cvičení cosi počítal a došel k součinu 6×7 . Přitom nahlas uvažoval: *Není to 43, protože číslo 43 není dělitelné ani šesti a ani sedmi ...*

² Za její uveřejnění jako *jiskřičky* v deníku Práce dostal kolega Mahel 20 Kčs.

Jindy prováděl ve své přednášce z algebry velmi složitý důkaz. Všichni přítomní sledovali postup s rozpačitými obličejí. Jako v obdobných případech se profesor Kořínek obrátil na některého svého oblíbence: *Pane Janoš, rozuměl jste?* Ten však nepřítakal. Proto se profesor Kořínek šel podívat do svých příprav na katedře, zalistoval v nich, pak se obrátil k posluchačům a prohlásil: *A tím byl důkaz proveden!*

Při zkoušce z algebry u I. státní zkoušky postupoval profesor Kořínek tak, že na svých hodinkách při počátku zkoušky pootočil pohyblivé sklíčko s ryskou, kterou nařídil na konec dvacetiminutové zkoušky. Zkoušku pak, třeba uprostřed věty, po uplynutí vymezené doby ukončil.

Posluchači, kteří konali I. státní zkoušku až po čtyřech semestrech, si museli navíc doplnit vědomosti v předmětech, jejichž válečné osnovy byly poznamenány německou okupací. Tak posluchači skládali také zkoušku z *Přehledu české literatury* u Dr. J. Brambory, z *Přehledu dějin československých* u Dr. Josefa Polišenského a z *Přehledu zeměpisu Československa* u Dr. Skouly.

Počátkem roku 1948 jsem byl vyzván ředitelem svého „mateřského“ gymnázia E. Šimonem, abych jako „výpomocný učitel“ při tehdejší nedostatku vyučujících matematice od 1. února nastoupil. Rád jsem souhlasil a učil pak plných 30 hodin týdně od tercie po septimu. Od 1. září 1948 jsem pak nastoupil na gymnázium v Děčíně a II. státní zkoušku jsem vykonal při plném úvazku.

Na schůzi Spolku posluchačů přírodních věd jsem byl zvolen za sociální demokracii delegátem na výroční plenární zasedání pražského Svazu vysokoškolského studentstva (SVS) dne 30. a 31. ledna 1948, byl jsem i vedoucím kandidátky a ve výboru SVS jsem byl zvolen školským referentem. Od 1. února 1948 jsem však již působil jako výpomocný učitel, zbývalo mi dokončit 7. semestr studia (což bylo pro můj maturitní ročník podmínkou udělení absolutoria) a vypracovat seminární práci u profesora Miloše Kösslera. Proto jsem dne 17. února rezignoval na svou funkci v SVS a soustředil se na výuku a dokončení studia – bylo to pro mne šťastné rozhodnutí.